

**УЧЕБНА ПРОГРАМА ПО ГЕОГРАФИЯ И ИКОНОМИКА ЗА IX КЛАС
(ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА ПО РАМКОВИ УЧЕБНИ ПЛАНОВЕ
ПО ЧЛ. 12, АЛ. 2, Т. 2, 3, 4, 22 ОТ НАРЕДБА № 4 ОТ 30 НОЕМВРИ 2015 Г. ЗА УЧЕБНИЯ ПЛАН)**

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА УЧЕБНАТА ПРОГРАМА

Обучението по география и икономика в **девети** клас е насочено към придобиване на ключови компетентности чрез овладяване на знания, умения и отношения, свързани с природата на Земята, природноресурсния ѝ потенциал, устойчивото развитие на географското пространство, политическата и социално-икономическата организация на обществото, регионите в света и страните в тях. Продължава формирането на географската култура на учениците. Основната цел е те да намерят смисъл от наученото и да открият приложението му в нови и непознати ежедневни ситуации. От тях не се изисква безцелно запаметяване на данни и факти, а разбиране и възприемане на географията като наука и на подходите и средствата при използване на географското знание за личностна, професионална и социална реализация.

ОЧАКВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ОБУЧЕНИЕТО ЗА ПОСТИГАНЕ НА ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА В КРАЯ НА КЛАСА

Области на компетентности	Знания, умения и отношения
Планетата Земя	Доказва с примери кълбовидната форма и движенията на Земята. Прави изводи за влиянието на формата на Земята и движенията ѝ върху протичащите явления и процеси в природата и живота на човека.
География на природата	Характеризира геосферите и природните комплекси. Оценява природноресурсния потенциал на Земята. Дефинира идеята за устойчиво развитие и обяснява глобални проблеми.

Социално-икономическа география	<p>Обяснява промените в съвременната политическа карта, причините за тях и основните форми на политическа организация на обществото.</p> <p>Анализира населението на света по основни демографски показатели; коментира проблеми на демографското и социалното развитие.</p> <p>Класифицира селищата по различни признаци; обяснява същността, формите и коментира последиците от урбанизацията.</p> <p>Обяснява влиянието на факторите за развитие на световната икономика и териториалното ѝ разположение; знае основните белези и механизми на пазарната икономика и показатели за икономическо развитие.</p> <p>Характеризира структурата и териториалната организация на икономиката; коментира проблемите и съвременните тенденции в развитието им.</p>
География на континентите и страните	<p>Описва регионалната подялба на света: назовава признака за подялба и определя географското положение на съответните региони.</p> <p>Демонстрира знания за политическите промени в континентите; познава дейността на международни и регионални организации и коментира значението им.</p> <p>Характеризира специфични особености на регионите в света.</p> <p>Коментира уникалното в природния, демографския и икономическия облик на страни, представителки на региони в света.</p>
Географска информация	<p>Интерпретира географска и икономическа информация от различни източници.</p> <p>Генерира и представя географска и икономическа информация в различни форми.</p> <p>Идентифицира и локализира географски и икономически обекти по карта.</p>

УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Теми	Компетентности като очаквани резултати от обучението	Нови понятия
<p><u>Планетата Земя</u></p> <p>Форма и размери на Земята</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Доказва с примери кълбовидната форма на Земята. • Описва по схема размерите на Земята (площ, дължина на полярния и екваториалния радиус, обиколка на Екватора). • Прави изводи за влиянието на формата на Земята върху живота на нея. 	<p>елипсоид</p> <p>геоид</p>

<p>Движения на Земята</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Доказва с примери движението на Земята около оста ѝ. • Прави изводи за последиците от движението на Земята около оста ѝ. • Прави изводи за последиците от движението на Земята около Слънцето и от наклона на земната ос за живота на Земята. 	<p>местно време часови зони линия на смяна на датата</p>
<p><u>География на природата</u> Геосферен строеж на системата Земя</p> <p>Атмосфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира геосферния строеж на системата Земя. • Дава примери за взаимовръзки между атмосфера – литосфера – хидросфера – педосфера – биосфера. • Представя модел на системата Земя. • Разбира значението на взаимовръзките в системата Земя. • Познава състава на атмосферния въздух. • Описва вертикалния строеж на земната атмосфера – тропосфера, стратосфера, мезосфера, термосфера, екзосфера. • Коментира значението на състава и строежа на атмосферата за живота на Земята. • Дава примери за въздействието на човека върху състоянието на атмосферата. • Обяснява нагряването и изстиването на въздуха. • Обяснява по схема слънчевата радиация – пряка, разсеяна, отразена и сумарна. • Разбира влиянието на географската ширина и вида на подстилащата повърхнина върху топлинния режим. • Обяснява изменението на температурата във височина. • Обяснява разпределението на слънчевата радиация по карта. 	<p>излъчване от земната повърхност радиационен баланс</p> <p>вертикален температурен градиент изотерми</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Обяснява факторите, от които зависи изпарението. • Знае какво е влажност на въздуха. • Разграничава видове облаци (перести, слоести, кълбести) и валежи (според мястото на образуване, агрегатното състояние и начина на изваляване). • Обяснява разпределението на валежите по изохийна карта. • Обяснява влиянието на неблагоприятни природни явления (поройни валежи, обилни снеговалежи, градушка, поледица) върху живота на човека и правилата за поведение при гръмотевична буря. • Обяснява по схема общата атмосферна циркулация. • Разграничава видове въздушни маси. • Обяснява топъл и студен фронт (вкл. по схема) – образуване и време. • Сравнява циклон и антициклон и времето в тях. • Чете синоптична карта. • Изработва елементарна прогноза на времето. • Обяснява климатообразуващата роля на радиационните, циркулационните и географските фактори. • Характеризира климатичните пояси и планинската област на Земята по карта и с климатограма (териториален обхват, климатични фактори, климатични елементи, стопанска оценка). • Представя информация за влиянието на човека върху климата в различни форми. 	<p>кондензационно ниво кълбесто-дъждовни и слоесто-дъждовни облаци</p> <p>климатични промени</p>
<p>Хидросфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Знае за свойствата разтворимост и топлемост на океанската и морската вода. • Обяснява хоризонталното разпределение на температурата и солеността на океанската и морската вода по карта. • Коментира значението на свойствата на океанската и морската вода за климата на Земята и живота на човека. • Дефинира какво е океанска (морска) вълна. • Разграничава видове вълни – ветрови, земетръсни (цунами) и приливни. 	<p>височина на вълната</p>

Литосфера	<ul style="list-style-type: none"> • Знае причините за образуването на приливите и отливите. • Оценява значението на вълните, приливите и отливите за живота на човека. • Дефинира океанско (морско) течение. • Обяснява образуването на ветровете, компенсационните, студените и топлите течения. • Изработва схема (вкл. чрез информационни технологии) на основните океански и морски течения в Световния океан. • Оценява значението на океанските и морските течения за климата на Земята и живота на човека. • Разграничава видове подземни води (грунтови, артезиански (напорни), карстови и минерални). • Разграничава видове езера (според произхода на езерната котловина, според начина на оттичане). • Обяснява образуването на блатата и ледниците (планински и континентален тип ледник) и териториалното им разположение. • Оценява значението на подземните води, езерата и ледниците за живота на Земята. • Обяснява формирането на речните води. • Обяснява връзката на хидрографските елементи на реката с релефа и климата. • Характеризира видовете речен режим по хидрограма и видове речно подхранване (снежно, смесено, дъждовно). • Оценява значението на реките за живота на Земята и въздействието на човека върху тях. • Обяснява влиянието на хидроложки природни явления върху живота на човека и правилата за поведение при наводнение и лавина. 	приливи и отливи
		водно количество речен отток
	<ul style="list-style-type: none"> • Изработва схема на вътрешния строеж на Земята. • Характеризира състава на земната кора. • Сравнява океанския и континенталния тип земна кора. • Разбира тектоника на плочите. 	астеносфера ефузивни и интрузивни скали литосферни плочи

	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира ендегенните (вътрешни земни сили) релефообразуващи процеси – същност, тектонски движения (колебателни, нагъвателни, разломни), вулканизъм и земетръсна дейност. • Прави изводи за териториалното разположение на вулканите и земетръсната дейност. • Обяснява влиянието на земетресенията върху живота на човека. • Характеризира екзогенните (външни земни сили) релефообразуващи процеси – същност, форми, териториално разпространение. • Разпознава екзогенни форми (свладище, срутище, дюни, пролом, алувиална низина, пещера, циркус, коритовидна долина, приборна ниша, пясъчна коса) по описание или изображение. 	<p>срединнокеански хребети океански падини островни дъги антиклинала синклинала хорст грабен изветряне ерозия екзарация абразия карстов процес еоличен процес</p>
<p>Педосфера. Биосфера</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира почвата – същност, фактори на почвообразуването, образуване, състав и свойства. • Знае основните типове, териториалното им разпространение и значение. • Характеризира биосферата – състав, обхват, процеси. • Дава примери за въздействието на човека върху педосферата и биосферата. 	<p>зонални, аazonални, тундрови, подзолисти почви</p>
<p>Природни компоненти и природни комплекси. Природни зони</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Знае какво е природногеографски комплекс (геосистема) и неговите особености. • Разбира същността на географската обвивка. • Обяснява основните закономерности на географската обвивка (зоналност, аazonалност, цялостност и ритмичност). • Характеризира природните зони на Земята. 	<p>природни компоненти пълен и непълен природен комплекс природен риск</p>
<p>Природноресурсен потенциал на Земята</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разграничава природно условие, природен ресурс и видовете природни ресурси (изчерпаеми, неизчерпаеми, възобновяеми и невъзобновяеми). • Оценява природните ресурси (енергийни, минерално-суровинни, климатични, водни, поземлени, биологични) на Земята. 	<p>природноресурсен потенциал</p>

<p>Глобални проблеми на съвременността</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Създава карта на териториалното разпространение на различни природни ресурси, вкл. чрез информационни технологии. 	
<p>Социално-икономическа география</p> <p>Политическа организация на обществото.</p> <p>Политическа карта на света</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Дефинира суровинно-енергийния и екологичния проблем. • Обяснява причините за възникване и последиците от суровинно-енергийния и екологичния проблем. • Коментира начини за преодоляване на суровинно-енергийния и екологичния проблем. • Знае същността на идеята за устойчиво развитие. • Анализира различни източници на информация. 	<p>глобални проблеми</p> <p>алтернативни източници на енергия</p> <p>кръгова икономика</p>
<p>Брой, разпределение и движение на населението в света</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Сравнява основни политически системи (демократична и тоталитарна). • Обяснява основни характеристики на държавата и органите на властта. • Обяснява с примери основните етапи и съвременната динамика при формиране на политическата карта на света, Европа и Балканите. • Групира страни по различни признаци (географско положение, форма на управление, държавно устройство). 	<p>природногеографско положение</p> <p>политикогеографско положение</p> <p>икономогеографско положение</p>
<p>Структура на населението в света</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обяснява промените в броя и разпределението на населението. • Характеризира движението на населението (естествено и механично движение). • Обяснява съвременни демографски проблеми. • Сравнява демографската ситуация (демографска криза и демографски взрив) и демографската политика в различни страни. • Разбира политиките за решаване на демографския проблем. 	<p>полово-възрастова пирамида</p>

<p>Селища и урбанизация</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Обяснява факторите за възникване и развитие на селищата. • Класифицира селища по различни признаци. • Обяснява същността и особеностите на урбанизацията. • Характеризира основните форми на урбанизацията. • Коментира последиците от урбанизацията. 	<p>субурбанизация агломерация мегалополис</p>
<p>Световна икономика</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира същността и съвременната структура на световната икономика. • Обяснява влиянието на географското положение, природногеографските и социално-икономическите фактори за развитие на световната икономика. • Разбира особеностите на пазарната икономика. • Разграничава стойностни и натурални показатели за икономическо развитие. • Дефинира брутен вътрешен продукт и брутен национален продукт. • Коментира „кръговата икономика“ като тенденция в развитието на световната икономика. • Групира страни по степен на икономическо развитие. 	<p>икономика икономически сектор научно-технически фактор демографски фактор</p>
<p>Първичен сектор. Земеделие - обща характеристика</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Познава същността и структурата на първичния сектор. • Характеризира добив на полезни изкопаеми, дърводобив, лов и риболов. * • Разбира същността, значението, особеностите и факторите за развитие на земеделието. • Разграничава типовете земеделие. 	<p>агротехнически мероприятия екстензивно земеделие интензивно земеделие</p>

<p>Растениевъдство и животновъдство</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира растениевъдството (зърнени култури: пшеница, царевица, ориз, технически култури: влакнодайни, маслодайни, захародайни, тонизиращи култури, цитрусови култури, овощарство, зеленчукопроизводство, лозарство). * • Характеризира животновъдството (говедовъдство, свиневъдство, овцевъдство, птицевъдство, бубарство). * • Интерпретира информация за земеделието от различни източници. • Коментира продоволствения проблем. 	<p>продоволствен проблем</p>
<p>Вторичен сектор</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира същността, значението и структурата на вторичния сектор. • Обяснява влиянието на факторите за развитие на вторичния сектор. • Коментира проблемите и съвременните тенденции в развитието на вторичния сектор. 	
<p>Енергетика</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира енергетиката. * • Обяснява промените в потреблението на енергийни източници. • Интерпретира информация за енергетиката от различни източници. • Дискутира тенденции в развитието на енергетиката. 	<p>енергиен баланс</p>
<p>Металургия, машиностроене и химическа промишленост</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира металургия (черна и цветна металургия), машиностроене и химическа промишленост (производство на органични и неорганични продукти). * • Обяснява връзката между металургията и машиностроенето и значението им за социално-икономическото развитие на страните. • Обяснява промените в развитието на машиностроенето. • Оценява значението на химическата промишленост за решаването на глобални проблеми и за развитието на „кръговата икономика“. 	<p>специализация и коопериране на производството високотехнологични производства</p>
<p>Лека и хранително-вкусова промишленост</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира същността и структурата на леката и на хранително-вкусовата промишленост. • Разпознава производствата на леката промишленост (кожарокожухарска, обувна, трикотажна, шивашка) по характерните им особености. • Характеризира текстилната и хранително-вкусовата промишленост. * • Оценява социалната значимост на леката и на хранително-вкусовата промишленост. 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Решава географски казуси, свързани с местоустановяване на промишлено производство. 	
Третичен сектор. Транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира същността, значението и структурата на третичния сектор. • Обяснява влиянието на факторите за развитие на третичния сектор. • Оценява социалната значимост на третичния сектор. • Характеризира транспорта като икономическа дейност. * • Решава географски казуси, свързани с транспорта. 	транспортна система транспортна инфраструктура
Външноикономически връзки. Търговия и туризъм	<ul style="list-style-type: none"> • Разбира същността и основните форми на външноикономическите връзки. • Характеризира търговията и туризъма като икономически дейности. * • Интерпретира информация за външноикономическите връзки от различни източници. • Представя особеностите на главни туристически райони в света и туристически маршрути в тях, вкл. чрез информационни технологии. 	търговски баланс внос и износ туристически ресурси
Световни и регионални организации	<ul style="list-style-type: none"> • Познава целите, дейността и структурата на ООН (ФАО, ЮНЕСКО, СТО), НАТО, ЕС (Европейски парламент, Европейска комисия, Съвет на Европейския съюз, Европейски съд) и ОПЕК. • Познава формите и динамиката на интеграцията в ЕС. • Коментира ролята на международното сътрудничество за решаване на глобални и регионални проблеми. • Представя информация за международни организации, вкл. чрез информационни технологии. 	
<u>География на континентите и страните</u>	<ul style="list-style-type: none"> • Характеризира регионите: Европа, Азия, Северна и Южна Америка, Африка и Австралия и Океания чрез анализ на общогеографска и тематична карта. • Създава географска характеристика на избрани страни от Европа (Нидерландия, Русия, Италия), Азия (Индия, Индонезия, Южна Корея, Казахстан), Северна Америка (САЩ и Канада), Южна Америка (Венецуела и Чили), Африка (Алжир и Нигерия) Австралийски съюз и Океания. • Представя държава от региона в различна форма, вкл. в дигитален формат. 	Съвет на Европа АСЕАН

	<ul style="list-style-type: none"> • Решава/отговаря на географски въпроси/казуси за регион/държава в текст, графика, картографско изображение, вкл. чрез информационни технологии. • Коментира уникалното за регион/държава и за избрани регионални организации. 	
--	---	--

ПРЕПОРЪЧИТЕЛНО ПРОЦЕНТНО РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ УЧЕБНИ ЧАСОВЕ

За нови знания	47%
За упражнения (дейности)	31%
За преговор	6%
За обобщение	6%
За контролни работи	10%

Годишният брой часове за изучаване на учебния предмет география и икономика в IX клас е определеният годишен брой часове в прилагания в училището рамков учебен план.

Допълнителни уточнения за конкретния учебен предмет география и икономика

- При реализация на програмата спазването на последователността в темите е задължително.
- Разпределението на съдържанието в подтеми се прави по преценка на този, който използва учебната програма, и в зависимост от целта – от автори на учебници при разработване на отделни урочни статии или от учители при планиране и реализиране на отделния учебен час, като учителят може да прецени различно от предложеното в учебника разпределение на съдържанието в подтеми.

* Съществени признаци при характеристика на:

промишленост и производствена/икономическа дейност: значение, особености, фактори за развитие и териториално разположение, структура и проблеми;

регион: географско положение, природни ресурси, население, икономика, избрани регионални организации и специфични проблеми на регион;

държава: географско положение, природни ресурси, население, икономика, столица и главни градове.

- При изучаване на **регионите** на учениците се дава възможност да ги характеризират чрез анализ, сравнение и обобщение на статистически данни от таблица, диаграма, полово-възрастова пирамида и на информация от текстови източници с географско и икономическо съдържание.

- При създаването на географска характеристика на **страна** ученикът извършва анализ на общогеографска и тематична карта; анализ, сравнение и обобщение на статистически данни от таблица, графика, диаграма, полово-възрастова пирамида и на информация от текстови източници с географско и икономическо съдържание.

- В подбора на ситуации за представяне на изучаваните теми и проблеми и на задачите за прилагане на усвоените знания, умения и отношения следва да се задават практически и научни въпроси и казуси, съобразени с възрастовите особености на учениците.

- Необходимо условие за постигане на целите на обучението по география и икономика в IX клас е да се даде възможност на ученика да: открие специфичното и уникалното на регионите и държавите; да прави анализи, сравнения, обобщени изводи, като използва статистически, графични и текстови източници на географска и икономическа информация, както и информационни технологии и интернет за търсене и представяне на собствени решения на географски казуси и отговори на научни въпроси и изразяване на личностна позиция по глобални и регионални проблеми.

- По своя преценка учителят може съобразно интересите на учениците, да въведе и приложи и други единични понятия и факти, с които да представи по-пълна географска картина, без това да довежда до възпроизвеждането на определенията им.

СПЕЦИФИЧНИ МЕТОДИ И ФОРМИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ПОСТИЖЕНИЯТА НА УЧЕНИЦИТЕ

Съотношение при формиране на срочна оценка:

Текущи оценки (от устни, от писмени, от практически изпитвания)	40%
Оценки от контролни работи	30 %
Оценки от други участия (работа в час, изпълнение на домашни работи, работа по проектни задания и др.)	30 %

ДЕЙНОСТИ ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА КЛЮЧОВИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ, КАКТО И МЕЖДУПРЕДМЕТНИ ВРЪЗКИ

Ключови компетентности	Дейности
Компетентности в областта на българския език	Дефинира, описва, обяснява, сравнява, разграничава, съотнася, групира, характеризира (описва и обяснява съществени признаци и особености), анализира, коментира географски обекти, процеси и явления; изказва обобщени изводи; оценява значението на обекти, процеси, явления. Изразява мнение по географски въпроси. Дискутира географски проблеми и предлага начини за решаването им. Съставя текст по зададени параметри (обхват, обем, стил. и др.), вкл. есе. Генерира и интерпретира географска и икономическа информация от различни източници, вкл. работа с документи. Разбира, използва, съпоставя, оценява и осмисля различни по формат текстове (непрекъснат – писмена реч, организирана в изречения, структурирани в абзаци; прекъснат – таблица, графика, диаграма, списък, изображение и др.; смесен – комбинация от прекъснат и непрекъснат текст), включително и дигитални, за изпълнение на определени географски задачи и казуси.
Математически компетентности и основни компетентности в природните науки и технологиите	Познава основни понятия, закономерности, процеси и явления; идентифицира и локализира географски обекти по карта. Чете географска карта и анализира различни видове графики, диаграми и други графични изображения. Сравнява, разграничава, съотнася, групира, класифицира, характеризира, анализира, коментира географски обекти, процеси и явления. Формулира рационални доказателства за изразявани на тези. Оценява значението на обекти, процеси, явления. Изразява мнение по географски въпроси. Нанася географски и други обекти в картосхема. Изработва схеми, таблици, карти. Генерира и интерпретира географска и икономическа информация от различни източници, вкл. работа със статистически материали, и предвижда в определени рамки очакван резултат.
Дигитална компетентност	Използва електронно-базирани информационни източници за търсене, събиране, интерпретиране, представяне и обмен на конкретна географска и икономическа информация. Използва информационните технологии за създаване и представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача.
Умения за учене	Упражнява самоконтрол при индивидуално и/или екипно изпълняване на дидактически и/или комуникативни задачи, както и при учене с цел оптимизиране на собствения стил на учене и изграждане на обективна самооценка. Работи с всички елементи на учебника. Съставя план-конспект.
Социални и граждански компетентности	Изразява мнение, коментира географски въпроси. Участва в интерактивни дейности. Решава казуси и аргументира решения. Коментира и работи в екип. Наблюдава и коментира учебни/научно-

	популярни/документални филми.
Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт	Прогнозира резултати от въздействията на човека върху природата. Осъзнава необходимостта от опазване на околната среда.

Ключови компетентности	Междупредметни връзки
Компетентности в областта на българския език	<u>Български език и литература:</u> Използва знания и развива умения за работа с текст, както и умения за устно и писмено изразяване по зададена тема. Подбира и извлича съществена информация от научни и от медийни (откъси от) текстове. Сравнява и анализира различни гледни точки при участие в диалог и дискусия съобразно комуникативната цел. Формулира своя гледна точка и защитава верността ѝ. Използва библиографска справка. Използва знания и развива умения за работа с терминологичен речник. Обогаत्या се езиковата култура с нови термини и понятия.
Общуване на чужди езици	<u>Чужди езици:</u> Използва знания и развива чуждоезикова култура в процеса на проучване на допълнителна географска информация. Разширява и задълбочава межкултурните компетентности.
Математическа компетентности основни компетентности в областта на природните науки и технологиите	<u>Математика:</u> Използва и развива умения за създаване на графики и интерпретация на данни. Развива и обогатява логическото и пространственото мислене. <u>Биология и здравно образование:</u> Използва и задълбочава знанията за екологични фактори. Обогаत्या екологичната култура в процес на осъзнаване на връзките природа – общество – икономическа дейност. <u>Човекът и природата, химия и опазване на околната среда:</u> Описва характерни свойства на прости вещества и по-важни техни съединения. Знае химични елементи от Менделеевата таблица. Въведено е понятието състав на въздуха. Свързва замърсители на въздуха с конкретни екологични проблеми (киселинен дъжд, парников ефект, озонова „дупка“). Описва значението на озона за запазване на живота на планетата. Определя продукти на химични взаимодействия на кислорода като замърсители на околната среда (серен диоксид, въглероден оксид, въглероден диоксид). <u>Човекът и природата, физика и астрономия:</u> Описва пренасянето на топлина чрез топлопроводност, конвекция и преходните състояния на веществата с примери от всекидневието и природата. Характеризира телата с величините обем, маса и температура и измерва тези физични величини. Разграничава натиск и налягане при твърди тела и газове. Разпознава изучавани обекти и явления в природата. Въведени са понятията: изотерми и сила на привличане. Обяснява изобарен процес. Разграничава видове движения, запазване и преобразуване на механичната енергия, свойства на въздуха

	и водата и преходи между състоянията на веществата.
Дигитална компетентност	<u>Информационни технологии:</u> Използва умения за търсене и организиране на информация и развива критично отношение към електронно базирани информационни източници. Използва и разширява умения за създаване и представяне на продукти от изпълнение на конкретна задача. Развива дигитална култура.
Умения за учене	<u>Български език и литература, чужди езици:</u> Използва и развива умения за съставяне и използване на план-конспект, за използване на дидактическите елементи на учебника, учебни помагала и други учебни материали. <u>Информационни технологии:</u> Развива дигитална грамотност. Развива асоциативна, емоционална, визуална и двигателна памет. Осъзнава слабите страни и оптимално използва силните страни на собствения стил на учене.
Социални и граждански компетентности	<u>Български език и литература:</u> Развива умения за работа в екип. Развива умение за изслушване, сравняване и оценяване на различни гледни точки при участие в диалог и в дискусия, проявява толерантност при оспорване на мнение, различно от собственото. <u>Информационни технологии:</u> Познава и спазва правилата за безопасна работа с компютър. Формира уважение към правото на интелектуална собственост. <u>Философия:</u> Използва и затвърждава понятията за население, нация, тоталитаризъм и демокрация, пазарно стопанство. Използва и разширява знанията за политическите системи в съвременния свят. Развива критическо мислене и рационална аргументация. Развива умения за работа в екип, за аргументирано вземане на решения, за решаване на проблеми. Развива нагласа за етническа и културна толерантност и диалог. <u>История и цивилизации:</u> Използва знанията, свързани с организацията на обществото – държавна територия, държавна граница, органи на властта: законодателна, изпълнителна, съдебна; форма на държавно управление: република, монархия, абсолютна монархия, теократична монархия; миграции. Развива умения за ориентиране по картата и пространствено локализиране.
Инициативност и предприемчивост	<u>Технологии и предприемачество:</u> Формира и задълбочава знанията за основни икономически понятия – пазарно стопанство, пазарен механизъм, борси, държавен бюджет, агротехнически мероприятия, минерални торове, биотехнологии в ХВП, основни принципи на икономическа интеграция: свобода на движение на стоки и услуги, работна сила, капитали. Развива умение за решаване и рационално аргументиране на казуси, свързани с развитието и локализацията на икономическите дейности. <u>Биология и здравно образование:</u> Подкрепя дейности, насочени към опазване на околната среда.

<p>Културна осъзнатост и творчество</p>	<p><u>Български език и литература, чужди езици:</u> Изразява впечатления и чувства за географски обекти, настроения, мисли, както и позиция по проблеми. Формира единични понятия за културни и исторически забележителности в различни региони.</p> <p><u>Изобразително изкуство:</u> Естетически оформя графични изображения и мултимедийни продукти. Развива обща култура и естетически усет.</p>
<p>Умения за подкрепа на устойчивото развитие и за здравословен начин на живот и спорт</p>	<p><u>Биология и здравно образование:</u> Осъзнава необходимостта от опазване на околната среда. Представя словесно същността и значението на устойчивото развитие за човечеството. Прогнозира резултати от въздействия на човека върху природата.</p>